

UUS TESTAMENT

Keiser Augustus. Marmor. Vatikani Muuseum, Rooma.

Andrea del Sarto. Ristija Johannes. Palazzo Pitti, Firenze.

AJALOOLINE ÜLEVAADE

Tavaliselt arvatakse, et JEEBUS sündis nii mitu aastat tagasi, kui mitmes aasta meil praegu on. Meie ajaarvamine algabki Jeesuse sün-nist. Samas teame, et Jeesuse sünni hetkel oli Rooma keisriks AUGUSTUS, kohalik võim Juudamaal kuulus aga roomlaste soosikule HEROODES SUUREle, kes suri 4. a. e. Kr. See-ga ei saanud Jeesus sündida päris „nullaastal“, vaid mõned aastad varem. Kuid püüame meie-gi leppida selle väikese ajaloolise ebatäpsuse-ga ning lähtume traditsioonist, et Jeesus sün-dis nii mitu aastat tagasi, kui mitmes aasta on praegu.

Roomlased nimetasid kunagist Kaanani-maad PALESTIINAKS. Tol ajal jagunes Pales-tiina kolmeks. Kõige põhjapoolsem osa oli GALILEA, lõunapoolne osa oli JUDEA (suu-rim linn – Jeruusalemm) ja keskel paiknes SAMAARIA, kus elasid samaarlased – koha-like iisraellaste ja nendega segunenud babü-loonia-arama kolonistide järeltulijad. Juutidel oli komme kevadel Jeruusalemma templis käia ja eks seal kohtusidki Jeesuse ema, Galilea lin-nast NAATSARETist pärit MAARJA, ja Jeesu-se kasuisa, Judea linnast PET-LEMMast pärit noor puusepp JOOSEP. Neist sai peagi abielu-paar ja nad asusid elama Maarja kodulinna Naatsaretti, kus Maarjal oli oma vanematelt päritud eluase. Siin möödusid Jeesuse lapse-põlv ja noorusiga. Tema perekond oli suur. Jee-susel oli vendi ja õdesid, kelle hulgas tema oli kõige vanem. Ta pidas puusepaametit nagu Joosepki. Juudi tava kohaselt pidi vaimsele tööle pühendunud inimene õppima selgeks mingi käsitöö. Alles kolmekümneaastaselt hakkas Jeesus rääkima oma jumalariigist, kus kõik inimesed üksteist armastavad. Ta lahkus

kodust, koondas enda ümber 12 õpilast (jüngerit) ja hakkas käima mööda Palestiinat, õpetades inimesi mitte üksteise peale viha kandma, vaid üksteist armastama.

Jeesusel oli ka eelkäija – RISTIJA JOHANNES, kes oli täielikult haaratud Messia¹-ootusest ja kelle tegevus oli peamiselt sellele suunatud. Kuuldused Johannesest jõudsid peagi ka Galileasse ning ulatusid Jeesuse kõrvu. Kahtlemata tõukas teda soov näha õpetajat, kelle mõtetes oli palju kokkupuutepunkte tema enda omadega. Ja nii lahkuski Jeesus Galileast ja suundus koos väikese vennaskonnaga Johannese juurde. Uustulnukad, ka Jeesus, lasksid end ristida nagu kõik teisedki.

Pärast Ristija Johannese traagilist surma algas Jeesuse kolm aastat kestnud misjonitöö², mida kandis suur edu peamiselt kodukandis Galileas, kuid ka Juudamaa väikelinnades. Jeruusalemmas tundis kohalik preesterkond, et Naatsaretist pärit noor prohvet ohustab nii nende võimu kui ka judaismi tervikuna. Kuulutas ju Jeesus kõhklematult, et Johannes oli rohkem kui prohvet ning et Seadus ja vanad prohvetid olid olnud jõus ainult kuni Johannese tulekuni. Pealegi oli uus õpetus suunatud mitte juutidele, vaid kõigile inimestele. Konflikt uuendaja ja konservatiivse juudi preesterkonna vahel pidigi lõppema Jeesuse surmaga.

Jeesus ise ei pannud oma õpetusest kirja ühtegi rida. Sellest on ääretult kahju, sest tema vaimne üleolek 12 jüngerit ja hilisematest misjonäridest torkab silma Uue Testamendi neljas evangeeliumis, Apostlite tegude raamatus, Kirjades ja Uut Testamenti lõpetavas Johannese ilmutusraamatus. Kõikjal, kus Jeesust tsiteeritakse (üksikud lausepudemed, mis kuuluvad Jeesusele endale), tajume erilist vaimu-

erksust, peent psühholoogiat, sügavat elufilosoofiat. Evangelistide ja apostlite enda mõtted on kohmakad ja hägused, nende poolt kirjapandu on täis vasturääkivusi ning ebausku. Mida tahtagi inimestelt, kes olid ju lihtsad kalurid. Üksnes kaks meest, MATTEUS ja hiljem kristlaste üheks liidriks kerkinud PAULUS, tundsid kirja ja oskasid lugeda. Neljast evangelistist olid Jeesuse otsesed jüngrid üksnes Matteus ja JOHANNES. Kaks ülejäänut – MARKUS ja LUUKAS – panid oma teosed kirja teiste ütlemiste järgi. Kõigi nelja evangeeliumi algkeeleks on vanakreeka keel.

Matteuse evangeelium on neljast evangeeliumist parim juba seetõttu, et ta sisaldab Mäe jutlust, mis on vastuvaidlematult Uue Testamendi kõige tähtsam peatükk, millele tugineb kogu kristlik filosoofia.

Jeesus oli surres 33 aastat vana. Rooma riigi keisriks oli siis TIBERIUS. Keisrivõimu esindas Juudamaal prokuraator³ PONTIUS PILATUS.

Jeesuse õpetuse levitamisel on suurimad teened apostel⁴ PEETRUSel ja pärast õpetaja surma apostlitega liitunud Paulusel, kes panid aluse esimesele kristlikule kogudusele Roomas, kus nad mõlemad märtrisurma surid u. 60. a. ning kuhu nad on ka maetud.

¹ Messias – (aramea k. 'võitnud, salvitud'); vanaaja Iisraelis oodatud salapärase lunastaja, kes pidi taastama õitsva juudiriigi; kristlaste kujutluses: Kristus

² misjon – (lad. k. 'lähetus'); ristiusu (ka mõne muu usu) levitamine muu-usuliste seas; misjonär – usulise propaganda tegija uskmata või muu-usuliste seas

³ prokuraator – Rooma keisririigis provintsi asehaldur

⁴ apostel – (kr. k. 'saadik'); Kristuse otsene jünger; rändjutlustaja ning koguduste organiseerija ristiusu esimestel sajanditel

21. ÕPPETUND

MAARJA KUULUTUS JA JEEŠUSE SÜND

Leonardo da Vinci. Maarja kuulutus. Uffizi Galerii, Firenze.

Neljast Uue Testamendi autorist (Matteus, Markus, Luukas, Johannes) käsitleb Maarja kuulutuse ehk Jeesuse sünni ettekuulutuse teemat üksnes Luukas, kes isiklikult Jeesust ei tundnud. Luuka evangeeliumis on kirjas:

Aga kuuendal kuul läkitas Jumal ingel Gabrieli Galilea külla, mille nimi on Naatsaret, neitsi juurde, kes oli kihlatud Taaveti soost Joosepi-nimelise mehega. Selle neitsi nimi oli Maarja. Tema juurde tultes ütles Gabriel: „Rõõmusta, sa armuleidnu! Issand on sinuga!” Tema oli aga vapustatud nende sõnade pärast ja imestas, mida see teretus võis tähendada.

Ja ingel ütles talle: „Ära karda, Maarja, sest sa oled leidnud armu Jumala juures! Ja vaata, sa jääd lapseootele ja tood ilmale poja ja paned talle nimeks Jeesus. Tema saab suureks ja teda hiiütakse Kõigekõrgema Pojaks ja Issand Jumal annab talle tema isa Taaveti trooni [– –]. Ja vaata, ka su sugulane Eliisabet on pojaootel oma raugapõlves ja see on kuues kuu temal, keda hiiüiti sigimatuks, sest Jumala käes ei ole ükski asi võimatu [– –].”

See, et Jeesust lähedalt tundnud evangelistid Matteus ja Johannes peaingel Gabrieli viisidist Maarja kodumajja sõnakesti ei räägi, viitab faktile, et lugu võib ehk ka olla evangelist Luuka kirjanduslik fantaasia. Ometi on see teema paelnud väga paljusid renessansiajastu kunstnikke. Nendest ehk kuulsaim on **Leo-**

nardo da Vinci (1452–1519) nooruspõlve töö „Maarja kuulutus”, mille originaali saab tänapäeval imetleda Firenze Uffizi Galeris.

Kasulik on teada, et mõiste „Maarja kuulutus” on inglise keeles ANNUNCIATION ja prantsuse keeles ANNONCIATION. See hõlbustab vastavate kunstiteoste leidmist internetist.

Maailmamuuseumides ringi uidates võite tihti kohata taieseid, mis kannavad pealkirja MAARJA KÜLASTUS (ingl. ja pr. k – VISITATION). Sellistel piltidele näeme Maarjat kohtumas Ristija Johannest ootava Eliisabetiga.

Ristija Johannese vanemad Sakarias ja Eliisabet olid väga vanad ja nad elasid Juudamaa linnas Hebronis, samal ajal kui Jeesuse vanemate kodu asus sealt väga kaugel paiknevas Galilea linnas Naatsaretis.

Luuka evangeeliumis on Maarja külaskäigust kirjas nii:

Neil päevil asus Maarja teele ja ruttas mäestiku Juuda linna ja tuli Sakariase kotta ning teretas Eliisabeti. Ja sündis, kui Eliisabet kuulis Maarja teroitust, et laps hüppas ta ihus. Ja Eliisabet sai täis Püha Vaimu ja hüüdis suure häälega: „Õnnistatud oled sina naiste seas ja õnnistatud on sinu ihu vili! [– –].”

Maarja külaskäik Eliisabeti ja Sakariase poole on kunstnikke paelnud juba gootika ajastul (Giotto, Jean Fouquet). Renessansiajast on ehk tuntuim teos Louvre'i muuseumis paiknev **Ghirlandaio** (1449–1494) maal, mis seal kannab pealkirja „Visitation”. Kõigist ilmekam on ehk Madalmaade kunstniku **Rogier van den Weydeni** (u. 1400–1464) maal „Maarja külustus”, mille originaal asub Leipzgis. Kaks naist, üks väga noor, teine väga vana, puudutavad käega teineteise kõhtu, rõõmustades tulevaste suurmeeste peatse ilmaletuleku üle.

Nii Matteuse kui Luuka evangeeliumis toob Maarja lapse ilmale oma kodukohast väga kaugel – Petlemmas. Evangelist Johannes, kes Jeesust kõige lähemalt tundis, ei räägi sellest üldse. Ka Markus alustab Jeesuse biograafiat ajast, mil too oli juba kolmekümnene. Kõik viitab sellele, et pärast Jeesuse surma tekkis vajadus tõestada, et kauaoodatud Messias sündis Taaveti, palavalt armastatud kuninga kodulinnas. Tõepoolest, miks ei võinud rahvaloendajad Joosepit kirja panna tema naise kodulinnas Naatsaretis? Luuka evangeeliumist loeme:

Neil päevil sündis, et keiser Augustus andis käsu kirjutada üles kogu riigi rahvas [– –]. Ja kõik läksid ennast kirja panema igaüks oma linna. Nii läks ka Joosep Galileamaalt Naatsaretist üles Juudamaale Taaveti linna, mida hüüatakse Petlemmaks, sest ta oli Taaveti soost ja pärusmaalt, et lasta end üles kirjutada koos Maarjaga, oma kihlatuga, kes oli lapseootel. Aga nende sealoleku ajal said päevad täis ja Maarja pidi sünnitama. Ta tõi ilmale oma esimese poja ning mähkis ta mähkmetesse ja asetas sõime, sest nende jaoks polnud majas kohta.

Jeesuse sünd on väga paljude kunstnike meelisteemaks. Ikka näeme vastsündinud last kas alasti või juba mähkmeis lebamas maas või sõimes. Lapse kohale kummarduvad Maarja ja Joosep, üks noor, teine keskealine, mõnikord lausa vanur. Et tegevus leiab aset laudas, ei puudu ka koduloomad (lehm, härg, eesel, lambad). Leipzigis asuvas **Lucas Cranach vane**ma (1472–1553) selleteemalises teoses on laps ümbritsetud inglimestest, kuuvalguses hõljub neid taevaski, pildi paremas servas näeme karjaseid. **Nicolas Poussin** (1594–1665) jätab lapsukese vanematega üksi. Üksnes paremal vaatab targu pealt suurte silmadega lehm. Seevastu **Sandro Botticelli** (1445–1510) Londoni Rahvusgalerii omanduses oleval maalil näeme suurel hulgal ingliseid katusel ja taevas.

Ka KARJASTE KUMMARDAMINE on väga paljude kunstnike meelisteema. Ka sellest kõ-

neleb neljast evangelistist üksnes Luukas.

Karjased olid seal paigus [s.o. Petlemma lähisel] õitsil ja valvasid öösel oma karja. Issanda ingel seisatas nende juures ja Issanda kirkus säras nende ümber ja nad kartsid üliväga. Aga ingel ütles neile: „Ärge kartke! Sest vaata, ma kuulutan teile suurt rõõmu, mis saab osaks kogu rahvale, et teile on täna sündinud Taaveti linnas Päästja, kes on Jeesus Kristus. Ja see on teile tunnustäheks: te leiate lapsukese mähitud ja sõimes magavat [– –].“ Ja sündis, kui

El Greco. Karjaste kummardamine. Prado, Madrid.

inglid olid nende juurest ära läinud taevasse, et karjased ütlesid üksteisele: „Läki nüüd Petlemma, et näha saada seda, mis on sündinud, mis Issand on teatanud meile!“ Ja nad läksid rutates ja leidsid Maarja ja Joosepi ja lapsukese, kes magas söömes.

Kreeka päritoluga hispaania kunstnik **El Greco** (1541–1614) on karjaste kummardamist kujutanud mitmel maalil. Madridis Prado muuseumis asuval pildil näeme Maarjat oma vastsündinud poega kahele karjusele näitamas. Joosep on tõstetud kätega vasakul, doonaator¹ põlvitab paremal. Kaks inglit ja trobikond putosid² hõljuvad kogu seltskonna kohal taevas. Pildist õhkub rusutust ja raskust, nagu ennustaks kunstnik vastsündinule kannatusterohket elu.

Hoopis realistlikumalt kujutab seda temaatikat hollandi maaligeenius **Rembrandt** (1606–1669). Londoni Rahvusgaleriis paikneval maalil ei näe me last mitte söömes, vaid Maarja süles, tema kõrval seisva Joosepi pilk on suunatud lapsele. Üht karjast näeme üksnes seljatagant. Ta palvetab põlvitades näoga lapse poole. Tagafoonil ilutseb suur lehm, lauda laes ripub heinakorv. Rembrandtile nii iseloomulik pimedust läbiv valgusekimp tuleb seekord laternast, mida hoiab käes keskealine külaline. Üks väga huvitav detail sellel maalil – maali paremal serval märkame väikest karjapoissi koos sündmust uudistava koeraga.

Silmapaistev on ka 17. saj. prantsuse kunstniku **Georges de La Touri** (1593–1652) samateemaline maal, mis paikneb Louvre'is. La Tourile omane küünlavalgus ei puudu ka sellel maalil. Joosep hoiab küünalt ja näitab latta astunud külalistele rahumeeli tuduvat lapsukest. Miski ei reeda, et tegemist oleks mingi erakordse sündmusega. Siia ilma sündis järjekordselt üks laps ja muud ei midagi.

Ka TÄHETARKADE (KUNINGATE) KUMMARDAMINE on paelunud paljusid kunstnikke. Selle sündmuse kohta räägib evangelist Matteus järgmist:

Albrecht Dürer. Tähetarkade kummardamine. Uffizi Galerii, Firenze.

Kui nüüd Jeesus oli sündinud kuningas Heroodese ajal Juudamaal Petlemma linnas, siis vaata, hommikumaaalt saabusid tähetargad Jeruusalemma ja küisisid: „Kus on see juutide vastsündinud kuningas? Me nägime tema tähte tõusmas ja oleme tulnud teda kummardama. Seda kuuldes kohkus kuningas Herodes ja kogu Jeruusalemm koos temaga. Ja ta kutsus kokku kõik rahva ülempreestrid ja kirjutajad ning päris nende käest, kus Messias pidi sündima. Need ütlesid: „Petlemmas Juudamaal, sest nõnda on kirjutatud prohveti käe läbi [– –].“

Seepeale laskis Herodes tähetargad salaja enda juurde kutsuda, päris nendelt täpselt aega, millal täht on paistma hakanud, ja saatis nad Petlemma, öeldes: „Minge ja uurige täpselt välja, kes see laps on! Ja kui te olete ta leidnud, teatage mulle, et ka mina saaksin minna teda kummardama.“

Tähetargad kuulasid kuninga jutu ära ning asusid teele. Ja vaata, täht, mille tõusmist nad olid näinud, käis nende eel, kuni jäi seisma selle paiga kohale, kus oli laps. Tähte nähes rõõmustasid nad ülivõlga. Ja majja sisse astudes nägid nad last koos Maarja, tema emaga, ja kummardasid teda tema ette maha heites, avasid oma aarded ning andsid talle kinke: kulda, viirukit ja mürrit. Ja kui neid unenäos hoiata-

ti, et nad ei läheks enam Heroodese juurest läbi, läksid nad teist teed tagasi oma maale.

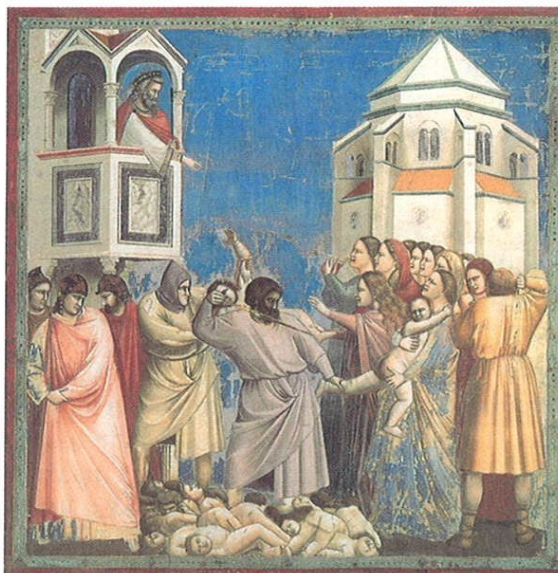
Peale meile tuntud nelja evangeeliumi on olemas veel nn. apokrüüfilised evangeeliumid ehk apokriiva raamatud, mida ametlik religioon ei tunnista. Neis on kolmest tähetargast saanud kolme tollal tuntud maailmajagu, Euroopat, Aasiat ja Aafrikat esindavad kuningad. Siin on meestele antud isegi nimed: Kaspar (kõige vanem), Baltasar, Melhior (kõige noorem). Siit ka põhjendus, miks üks kolmest kuningast on mustanahaline. Nii on **Albrecht Düreri** (1471–1528) Firenzes Uffizi Galeriis paiknevas teoses üks kolmest külalises ehtne mooramaamees. Seevastu **Giotto** (1266/67–1337) Arena kabeli freskol Padovas on kõik kolm kummardajat valgenahalised.

SÜÜTALASTE TAPMINE on jällegi selline Uue Testamendi temaatika, mida võib samuti pidada ühe evangelisti kirjanduslikuks fantaasiaks. Üllatav, et seda hirmuäratavat sündmust kirjeldab Matteus. Pole ju usutav, et Augustuse ajal tohtis keisri enda poolt paika pandud kohalik suurvürst ühes kolooniais hävitada nii suurel hulgal tulevase maksumaksjaid. Mee-nutame, et vaid 33 aastat hiljem, kui kohaliku võimu esindajad Jeesuse surma mõistsid, tuli neil vaid ühe inimese hukkamiseks Rooma prokuraatorilt Pontius Pilatuselt alandlikult luba taotleda. Kuid kristluse levitamisel oli kasulik, et Lunastaja sündimine siia ilma oleks imeline tõik. Tema isa ei saanudki olla tavaline puusepp, ta ise ei saanudki sündida oma kodus, ta pidi põlvnema Taaveti soost, sündima kodust kaugel ning tema ilmaletulekut pidid varitsema kõik sugused ohud. Messia sünd, elukäik ja surm ei tohtinud olla tavajuhud. Matteuse evangeeliumis on kirjas:

Kui nüüd Herodes nägi, et tähetargad on teda petnud, raevutses ta väga ning laskis tappa Petlemmas ja selle piirkonnas kõik poeglapsed, kaheaastased ja nooremad, arvestades seda aega, mille ta oli tähetarkadelt täpselt välja uurinud. Siis

läks täide, mida on räägitud prohvet Jeremia kaudu: „Raamas kuulatakse häält, nutmist ja kaebamist on palju. Raahel nutab oma lapsi ega lase ennast lohutada, sest neid ei ole enam.“

Flaamlane **Pieter Brueghel vanem** (u. 1528/30–1569) paigutab süütalaste tapmise stseeni oma kodukanti, ühte Belgia külasse. Miks ka mitte, sõjakoledusi pandi toime ka seal! **Giotto** Arena kabeli freskomaalil on tapetud lastest saanud laibakuhi ja seda lausa ristiusu pühakojade akende all. Kõik kunstnikud, kes seda temaatikat on oma taisele kujutanud, taunivad sõda ning selle tagajärgi.

Giotto. Süütalaste tapmine. Fresko. Arena kabelis Padovas.

¹ **donaator** – kunstiteose annetaja või tellija; inimene, kes on andnud raha kunstiteose tellimiseks

² **puto** – lapsingel, tiivuline lapsuke

Pieter Brueghel vanem. Süütalaste tapmine. Kunstiajaloo Muuseum, Viin.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Mitu evangeeliumi on Uues Testamendis ja kes on nende autorid?
2. Millised evangelistid olid Jeesuse otsesed jüngrid e. apostlid?
3. Millist pealkirja kannavad kunstiteosed, mis kujutavad Jeesuse sünni ettekuulutuse teemat?
4. Millist pealkirja kannavad kunstiteosed, mis kujutavad Maarja kohtumist Ristija Johannese emaga, kui mõlemad olid lapseootel?
5. Mis on kummagi eelmainitud temaatika juures usutav ja ebausutav?
6. Mitu tähetarka (kuningat) kujutatakse tavakohaselt seda temaatikat käsitlevatel taidel?
7. Miks on paljudel tähetarku (kuningaid) kujutavatel maalidel üks meestest mustnahaline?
8. Miks korraldas kuningas Herodes süütalaste tapmise Petlemmas? Mis on selles jutus ebausutavat?
9. Miks oli ristiusu levitajail vaja paigutada Jeesuse sündimine Petlemma?
10. Leia internetist vähemalt kolme Maarja kuulutust kujutava maali reproduktsioon.
11. Leia internetist näiteid kunstiteostest, mis on loodud Jeesuse sünni teemal. Prindi reproduktsioonid välja, kleebi töövihikusse, varusta andmetega autori ja töö enda kohta.

22. ÕPPETUND

MADONNA JA MAESTÀ

Leonardo da Vinci. Madonna Litta. Ermitaaž, Peterburi.

Otseses tõlkes eesti keelde oleks itaaliakeelne sõna MADONNA 'mu emand', mis oligi endine daami kõnetlussõna Itaalias. Prantsuse keeles on selle sõna vaste *madame* ja inglise keeles *my lady*. Kuid *madonna* on itaallastele samas ka Jumalaema, nii nagu prantslastele *Notre-Dame* ja inglastele *Our Lady*. Eestlased eelistavad sõnale Jumalaema nime *Maarja*.

Maarja kultus on palju noorem kui ristiusk e. kristlus. Neljas evangeeliumis kohtame Maarjat Jeesuse kõrval harva. Jeesuse sünni kirjeldavad oma evangeeliumides üksnes Matteus ja Luukas. Johannes mainib veel, et Maarja nägi pealt ka Jeesuse ristilöömist ja surma.

Madonnapildid kujutavadki Maarjat umbes aastase või kaheaastase poja Jeesusega. Tihti on madonnapiltidel ka teine samavanune poisslaps – Ristija Johannes. Me ju teame, et selles vanuses ei saanud need kaks poissi koos viibida. Ometi muudab kolmanda isiku juuresolek piltide kompositsiooni huvitavamaks ning sõnumi lapsesõbralikumaks. Tihti on Ristija Johannesel käes kas ristikujuline värten või mingi muu ese, mis meenutab risti. Oma last hoiab madonna kas süles, püsti seistes aga puudutab käega. Kui aga pildil on ka veel Maarja abikaasa Joosep, kannab kunstiteos nime PÜHA PEREKOND.

Kuulsaim madonnapiltide viljeleja on itaa-

Leonardo da Vinci. Madonna väärtmaga. Asukoht teadmata.

Giotto. Maestà. Uffizi Galerii, Firenze.

lia kõrgrenessansi suurmeister **Raffael** (1483–1520). Tema „Sixtuse madonna” (praegu Dresdeni Maaligaleriis Saksamaal), „Ilus aednikunaine” (praegu Louvre’is) ning „Madonna roheluses” (praegu Viinis) esindavad kõige paremini kõrgrenessansi kunstiideaale. Kunstnik ülistab oma madonnadega eelkõige emadust. Neitsi Maarja inimlikust näost õhkub erilist õrnust ja luulelisust. „Sixtuse madonna” on nime saanud 440. a. märtrisurma surnud paavsti Sixtus III järgi, keda näeme maali vasakul serval; paremal põlvitab Püha Barbara¹. Rahulik ja kindel on Raffaeli maalide ülesehitus.

Niisama paeluvad on ka **Leonardo da Vinci** (1452–1519) madonnapildid, näiteks tema „Madonna värtnaga”, mis rööviti ühest Inglismaa

erakogust 2003. a. suvel. Väga kuulus on ka „Madonna kaljukoopas” (praegu Louvre’is). Ermitaaži valduses olev miniatuurne „Madonna Litta” (42 x 33 cm) on üks kaunimaid emadust ülistavaid pilte maailma kunstajaloos.

Madonnapiltideks tuleb pidada ka neid bütsantsi ja vene ikoone e. pühapilte, mis kujutavad Jumalaema rinnalapsega kätel või süles.

MAESTÀ (it. k. – ‘ülendamine’) all mõeldakse sellist kunstiteost, millel Maarja koos pisi-pojaga on paigutatud mõlemal pool paiknevatest tegelastest kõrgemale; tavakohaselt istub ta troonil lapsega süles, temast allpool on tema lähisugulased, apostlid või inglid. Eesti suurim kunstiajaloolane Voldemar Vaga on andnud seesugustele piltidele tabava eesti-

Raffael. Madonna roheluses. Kunstiajaloo Muuseum, Viin.

Raffael. Canigiani Püha Perekond. Vana Pinakoteek, München.

keelse nimetuse „Trooniv madonna”. Seda tüüpi kunstiteoseid loodi ohtralt keskaja Itaalias. Neist ehk kuulsaim asub Siena toomkiriku muuseumis. Selle „Maestà” autor on itaalia gootikat esindav **Duccio** (tegutses 1255–1319). See on Siena toomkiriku suur altarimaal, mis valmis Ducciol 1311. a. ning mille tagumisel poolel kujutab kunstnik stseene Jeesuse elust.

Jeesus ise oma perekonda suurt kiindunud polnud. Ta ei pidanud üldse veresugulust tähtsaks. Et selles veenduda, loeme üht lõiku Markuse evangeeliumist:

Siis tulid Jeesuse ema ja ta vennad, ja väljas seistes lasksid nad teda kutsuda. Ja rahvahulk istus Jeesuse ümber, kui talle öeldi: „Vaata, su ema ja su vennad ja su õed otsivad sind väljas!” Ent Jeesus vastas neile: „Kes on mu ema ja vennad?” Ja silmitsedes neid, kes istusid ringis ta ümber, ütles ta: „Ennäe, mu ema ja mu vennad! Sest kes iganes teeb Jumala tahtmist, see on mu vend ja õde ja ema.”

Vähe usutav, et Jeesus üldse oma pereliik-

Duccio. Maestà. Siena toomkiriku muuseum, Itaalia.

Georges de La Tour. Püha puusepp Joosep. Louvre, Pariis.

Leonardo da Vinci. Maarja lapse ja Püha Annaga. Louvre, Pariis.

meid poleks armastanud. Antud näide viitab sügavamale elufilosoofiale. Mõttekaaslasest saab aja jooksul veelgi lähedasem inimene kui õde või vend. Kõik viitab sellele, et Jeesuse lähisugulased ei uskunud, et just üks nende pere liige on Messias.

Jeesuse kasuisa Joosep oli tavaline puusepp. Ta pärines Juudamaalt Petlemmast. See oli aga linn, kust uskumuse kohaselt pidi võrsuma Messias, sest just siit oli pärit ka kunagine juutidele suur kuningas Taavet. See, et evangelistid pakuvad puusepp Joosepi esivanemaks Taavetit ennast, on ilmne liialdus.

Kus võis Põhja-Palestiinast pärit Maarja üldse Joosepit kohata? Kindlasti Jeruusalemmas kevadpühade aegu. Matteus ja Luukas on veendunud, et Maarja oli lapseootel juba enne Joosepiga abiellumist. Seega oli Joosep Jeesuse kasuisa. See võis ju nii olla, kuid võis ka mitte olla. Hiljem, kui tekkis legend Jeesusest (ja see tekkis juba tema eluajal), oli uue usu levitamiseks igati hea, et Messia tulek siia ilma ei sarnaneks tavainimese sünniga. Vana Testamendi Jesaja raamatust võib välja lugeda, nagu peaks Messias sündima neitsist. See, et Maarja ootas last enne Joosepiga abiellumist, võis tekitada kõiksugu kuulujutte viimase isaduse kohta. Kindel on aga see, et Jeesus ei nimetanud end kunagi Taaveti pojaks. Nii pöördusid tema poole tema austajad. Kas pole siis iga patriootiliselt meelestatud juut mingis mõttes Taaveti poeg? Ka nimetus „Jumala poeg“ oli Jeesusele võõras. Küll aga nimetab ta end evangeeliumides „inimese pojaks“.

Kuigi vähem kui Maarja on ka Joosep paelunud hulga kunstnike tähelepanu. Prantsuse maalikunstnik **Georges de La Tour** (1593–1652) kujutab maalil „Püha puusepp Joosep“ tavalist elatanud töömeest puurimas auku puuklotsi. Tema vastas istub umbes kümneaastane Jeesus, küünal käes. Kõik viitab siin nende vastastikusele armastusele. Meeleolu on vaikne ja pühalik.

Ka Jeesuse süüdi kajastavatel kunstiteostel figureerib Joosep, kuid siin on tal ikka kõrvalosa täita. Seevastu teostel, mis kannavad pealkirja „PÖGENEMINE EGIPTUSSE“, on autorid temale suuremat tähelepanu osutanud. Padova Arena kabeli freskomaali samanimelises stseenis on **Giotto** (1266/67–1337) Joosepi näoga vaataja poole pööratud, tema näos on mure, kuid ka vastutus perekonna julgeoleku pärast. Oma noorele naisele ja pisipojale on Joosep eesli muretsenud, ise kõnnib ta jala. **Rembrandti** (1606–1669) teoses „Joosepi unenägu“ (originaal asub Berliinis) on aga Joosep keskne tegelane, hoopis magaval Maarjal on siin kõrvalroll täita.

Raffaeli Münchenis asuval maalil „Canigiani Püha Perekond“ moodustab püramiidi üle-

mise nurga mitte Maarja, vaid hoopis Joosep, vasakul on Eliisabet oma poja Johannesega ja paremal Maarja Jeesusega. Poisid on mänguhoos, omavahelisest vestlusest on veel selles eas vara rääkida, lalinast aga küll.

Ka Jeesuse emapoolne vanaema Anna pole kunstiteostes sugugi harva esinev tegelane. **Leonardo da Vinci** Louvre'is paikneval maalil „Neitsi Maarja lapse ja Püha Annaga“ istub Maarja oma ema süles, kahe käega toetab ta poega, kes veel ei kõnni; viimane omakorda hoiab lambatalle, viidates ohvrile, mille ta kunagi lunastamise märgiks peab tooma. Maal üllatab oma täiusliku kompositsiooniga: kõik tegelased moodustavad kolmnurga või püramiidi, milles troonib Jeesuse vanaema Anna, kelle hoolitsev pilk on tütrele ja lapselapsel.

¹ Püha Barbara – legendaarne ristiusu pühak, märter; et teda hoiti vangis ühes tornis, on tema tunnuseks torn

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Milline on Jumalaema levinuim vaste itaalia, prantsuse ja inglise keeles?
2. Milline madonnapilt on sinule kõige armsam? Põhjenda.
3. Millised madonnapildid kannavad nime MAESTÀ? Milline oleks sellise nimetuse eestikeelne vaste?
4. Mida tead Jeesuse isast?
5. Jeesuse õpilased hüüdsid õpetajat tihti Taaveti pojaks? Miks?
6. Kuidas tavatses Jeesus end ise nimetada?
7. Kas Jeesuse perekond uskus, et üks nende pere liige on Messias? Põhjenda oma arvamust.
8. Kes on Jeesuse õpetuse järgi sinu ligimene?
9. Milliseid Jeesust kujutavate kunsteoste originaale sa oled näinud?
10. Leia internetist näiteid kunstiteostest, mis kannavad nime „Madonna“ ja „Maestà“. Prindi reproduktsioonid välja, kleebi töövihikusse, varusta andmetega autori ja töö enda kohta.

23. ÖPPETUND

RISTIJA JOHANNES

Uues Testamendis on juttu mitmest Johannese-nimisest mehest. Kaks neist väärivad erilist tähelepanu. Need on evangelist Johannes ja RISTIJA JOHANNES. Esimene oli Jeesuse kõige noorem õpilane; tema on ühtlasi ka Johannese evangeeliumi autor. Teine püha mees on Ristija Johannes, kellel oli Lõuna-Juudamaal oma järgijaskond ning kes on kristlastele pärandanud veega ristimise kombe.

Luuka evangeeliumi autor väidab, et Johannes sündis Hebronis¹ või selle lähistel. Tema isa olnud preester nimega SAKARIAS ja ema nimi olnud ELIISABET. Väga kaua ei olnud neil last. Juhtus aga ime: Eliisabet tõi kõrges vanuses ilmale poisslapse, kellele isa pani nimeks Johannes, see tähendab „Jumala heldus“. Veelgi suurem ime on selle evangelisti teoses see, et Eliisabet ja Jeesuse ema Maarja olid tuttavad, vaata et sugulasedki, ja kohtusid hetkel, kui mõlemad olid lapseootel. Ülejäänud kolm evangelisti ei tea sellest seigast midagi.

Kunstiteostest, mis kajastavad Maarja külastäiku Eliisabeti ja Sakaria poole, oli meil juttu üle-eelmises õppetunnis. Ühe- või kaheaastast Ristija Johannest ennast kohtame sageli renessansiajastu madonnapiltidel. Nii näeme **Raffaeli** (1483–1520) imekaunil õlimaalil „Madonna roheluses“ (originaal asub Viinis), kuid ka paljudel teistel madonnapiltidel kahte ühevanust poisslast sõbralikult omavalhel lalisemas.

Ristija Johannese noorusest on teada väga vähe. Tema preestrist isa nägi pojast oma järglast ja ehk rohkematki. Luuka evangeeliumist võime lugeda, et enne poja sündi vestles vana mehega unes peaingel Gabriel:

„Ära karda, Sakarias, sest su anumist on kuulnud ja su naine Eliisabet toob sulle ilmale poja, ja sa paned talle nimeks Johannes. Ja temast on sulle

Raffael. Ristija Johannes kõrbes. Uffizi Galerii, Firenze.

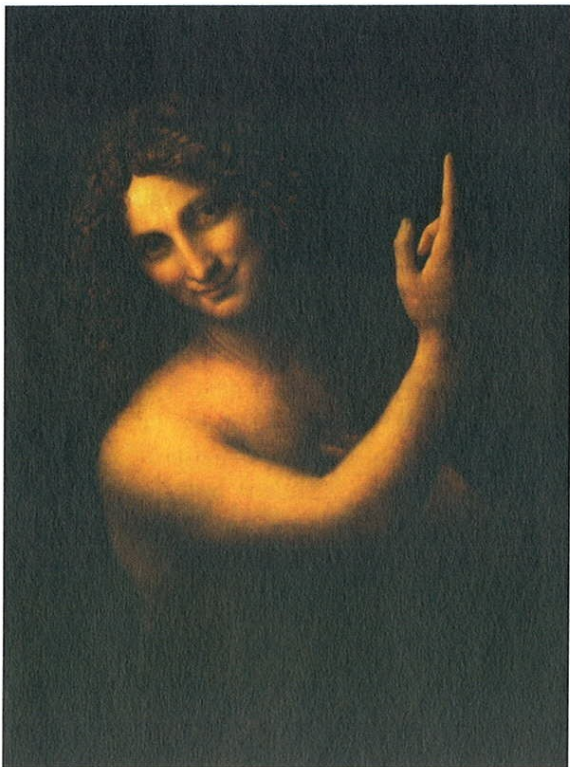
rõõmu ja hõiskamist ning paljud rõõmustavad tema sündimisest, sest ta saab suureks Issanda silmis. Ta ei tohi juua veini ega muud vägijooki, ja ta täidetakse püha vaimuga juba oma ema ihus. Ja ta pöörab palju Iisraeli lapsi Issanda, nende Jumala poole. Ja ta ise käib tema eel Eelija vaimus ning väes, et pöörata isade süidant laste poole ja sõnakuulmatuid õigete meelsusse, et kujundada Issandale valmistatud rahvast.“

Prohvet Eelija, kes elas 9. saj. e. Kr., on Moosese kõrval autoriteetsemaid judaismi suurkujusid. See prohvet oli jaganud Karmeli mäel ranges üksinduses metsloomade saatust, elutsedes kaljukoopas, kust ta aeg-ajalt väljus, et juutide kuningaid troonile tõsta või neid kukutada. Üldlevinud uskumuse kohaselt pidi Eelija tagasi tulema, et rajada uus juutide riik. Siit ka järeldus: kes iganes soovis usu vallas

silma paista, pidi oma elustiiliga jälgendama prohvet Eelijat. Eelkõige pidi temast saama eremiit². Hebroni kandis sobis selleks kõige enam kaljukõrb. Siin Johannese noorus mööduski. Matteus kirjeldab teda nii:

Johannesel oli kaamelikarvadest kuub ja ta niuete ümber oli nahkvöö, aga roaks olid talle rohutirtsud ja metsmesi. Siis läks tema juurde terve Juudamaa ja kogu Jordani ümbruskonna rahvas, ning kui nad olid oma patud üles tunnistanud, ristis Johannes nad Jordani jões.

Sellest kirjeldusest jääb mulje, et Johannes oli tõsimeelne noor mees, kes elas kaljukõrbes nagu india joogid. Seda enam üllatavad meid itaalia kõrgrenessansi kunstnikud, kes oma piltidel kujutavad tusameelse eraku asemel sensuaalset noorukit, kellele pole kaugeltki

Leonardo da Vinci. Ristija Johannes. Louvre, Pariis.

võõrad maised rõõmud. Louvre'i muuseumis on kaks **Leonardo da Vinci** (1452–1519) maali Ristija Johannese. Ühel neist näeme vaid noore mehe paljastatud ülakeha, parema käe nimetussõrm suunatud kõrgusse. Teisel maalil istub sama noor mees ülemealikus poosis, niuete ümber midagi nahkvöö taolist. Siin osutab Ristija parema käe nimetussõrmega vasakule. Mõlema taiese sõnum võib ehk olla: „Ennäe! Messia on tulekul!” Tõenäoliselt poseeris nende piltide tarbeks Leonardole noor ilus mees, kes algselt meenutas kunstnikule Johannest, kuid töö käigus omandas pildil kujutatu ka modelli iseloomujooned. Praegu vaatab meile kahelt Leonardo maalilt vastu pigem kreeklaste rõõmsameelne veinijumal Dionysos (roomlaste Bacchus) kui tõsimeelne jumalamees Johannes.

Ka **Raffaeli** maalil „Nooruke Ristija Johannes kõrbes” (praegu Uffizi Galeris Firenzes) meenutab tulevane märter pigem paganlikku Apollonit või Hermest. Kuid kõige kaugemale läks oma Johannese piltidega **Caravaggio** (1573–1610). Tema loodud Ristija on ilus nooruk, kes sobiks tänapäeval modelliks kuulsatele moeloojatele. Üllatab ka noormehe poos ja ilme. Selline ülkelmikas Johannes nagu meelitaks meid kaasa lööma mingis salapärasest lustipeos. Kolme seesugust Caravaggio pintsli all sündinud „Ristija Johannest” saab tänapäeval imetleda Roomas. Kuid Caravaggiol on seesuguseid Johanneseid veel teisteski muuseumides.

Paljude kunstnike puhul on ilma taiese nime lugemata väga raske aru saada, kes on kes. Nii näeme **Andrea del Sarto** (1486–1531) Firenzes Palazzo Pitti galeriis välja pandud noort Ristija Johannest kujutaval maalil imeilusat noort atleeti, keda võiks vabalt pidada ka Taavetiks, kui pildi vasakul nurgas puuduks risti meenutav kepp.

JEESSUSE RISTIMINE

Kõik evangelistid peale Luuka paigutavad Ristija Johannese ja Jeesuse esimese kohtumise Rooma keisri Tiberiuse³ valitsemise viieteistkümnendale aastale. Tiberius valitses aastatel 14–37 p. Kr. Seega kohtusid kaks tulinhingelist usumeest aastal 29. Jeesus oli kolmekümneaastasena vanemate kodust küll äsja lahkunud, kuid ta polnud oma kutsumuses veel päriselt veendunud. Tulinhingelisest ja kirglikust askeedist⁴ Johannesest räägiti aga üle terve Palestiina.

Olulisim talitus, mis määras Johannese seksti olemuse ja millele Johannes võlgneb oma nime, oli ristimine ehk vette kastmine. (Juudi poisslapsi lõigatakse siiani ümber; kristlased võtsid üle veega ristimise Ristija Johanneselt.) Ristimistalituse ajaks lahkus Johannes kõrbest ja siirdus Jordani äärde. Rahvas pidas teda prohvetiks ja paljud uskusid, et ta on ülestõusnud Eelija. Teised pidasid Johannest Messiaaks endaks, ehkki ta ise endale nii kõrget nimeust kunagi ei omistanud. Preestrid ja kirjatundjad põlgasid teda, aga nad ei sõandanud tema vastu sõna võtta.

Tegelikult oli ristimine Johannesele ainult väliseks märgiks, mis pidi inimeste vaimu mingiks suursündmuseks ette valmistama. Pole mingit kahtlust, et ta oli täielikult haaranud Messia-ootusest ja et kogu tema tegevus oli suunatud peamiselt sellele.

„Parandage meelt,“ rääkis ta, „sest Jumala riik läheneb.“ Ta kuulutas ette „suurt viha“, see tähendab hirmsaid kataastroofe, mis pidid saabuma, ja väitis, et kirves on juba puujuure kohal ja puu visatakse peagi tulle. Ta kujutas oma Messiat, viskelabidas käes, kogumas häid teri ja põletamas sõklaid. Meeleparandus, mille sümboliks oli ristimine, almuseandmine ja kommete puhastamine olid Johannese silmis

olulisimad teed saabuvate sündmuste ettevalmistamisel. Pole teada, kuidas ta neid sündmusi täpsemalt ette kujutas, aga kindel on, et ta ründas oma jutlustes neidsamu vastaseid, kelle vastu olid suunatud ka Jeesuse õpetussõnad – rikkaid preestrid, varisere⁵ ja õpetlasi, ametliku judaismi esindajaid; ja nii nagu Jeesuse, nii võttis ka Johannese omaks enne kõike lihtrahvas. Ta ei hoolinud Aabrahami poja tiitlist ja ütles, et Jumal võib teha Aabrahami poegi ka teeäärsetest kividest.

Kuigi Johannese tegevus keskendus Juudamaale, jõudsid kuuldused temast peagi Galileasse ning ulatusid ka Jeesuse kõrvu, kes oli oma esimeste kõnedega kogunud enda ümber juba väikese kuulajate ringi. Jeesus lahkus Galileast ja suundus koos oma väikese kaaskonnaga Johannese juurde. Matteuse evangeeliumist loeme:

Siis tuli Jeesus Galileast Jordani äärde, et lasta end Johannesel ristida. Aga Johannes püüdis teda igati keelata: „Mul on vaja ennast sinul ristida – ja sina tuled minu juurde!“ Jeesus aga kostis talle: „Olgu pealegi; sest nõnda on meil kohane täita kõike õigust!“ Siis Johannes andis talle järele. Kui nüüd Jeesus oli ristitud, tuli ta kohe veest välja. Ja vaata, taevad avanesid ning ta nägi, kuidas Jumala vaim laskus otsekui tuvi ja tuli tema peale, ja ennäe, hääl taevast ütles: „See on minu armas Poeg, kellest mul on hea meel!“

Näib tõepoolest, et vaatamata oma tohutule isikupärale püüdis Jeesus mõnda aega Johannest järgida. Temagi hakkas ristima, ja tema jüngrid samuti. Jeesus mõistis, et rahva poolehoidu saavutamiseks tuleb tal kasutada väliseid vahendeid, mis olid Johannesele nii üllatavat edu toonud. Kui ta pärast Johannese vangistamist uuesti jutlustama hakkas, kordas ta üht Ristija Johannese tuntud ütlust: „Parandage meelt, sest taevariik on lähedal!“ Tema kõnedes leidub sõna-sõnalt palju teisigi Johan-

Andrea del Verrocchio ja Leonardo da Vinci. Jeesuse ristimine. Uffizi Galerii, Firenze.

nese väljendeid. Näib, et kaks koolkonda elasid kaua heas läbisaamises, ja pärast Johannese surma oli Jeesus üks esimesi, kellele sellest sündmusest teatati.

Jeesuse ristimise stseeni on oma taiestel kujutanud väga paljud kunstnikud. Üks tuntuim seda temaatikat kajastav maal on praegu Uffizi Galeriis Firenzes. Sellel maalil on kaks autorit: **Verrocchio**⁶ (1435–1488) ja **Leonardo da Vinci** (1452–1519). Pilt pärineb ajast, mil kolmeteistkümne aastane Leonardo oli just asunud õppima kuulsu skulptori ja kunstniku Verrocchio ateljeesse. Teose peategelased maalil õpetaja, pildi vasakus nurgas olevad inglid ja maastiku nende kohal aga nooruke Leonardo. Legend pajatab, et Verrocchio, näinud poisi tööd, lausunud järgmised sõnad: „Kui nii noor inimene joonistab paremini kui mina, pole mul mõtet maalimisega tegelda.“ Ja ta olevat loobunud maalimisest, pühendades end üksnes skulptuurile.

Internetiportaali *Olga's Gallery* pakub meile imetlemiseks **Nicolas Poussinilt** (1594–1665) lausa neli Jeesuse ristimist kajastavat maali. Neist huvitavaim on taies, mis praegu asub Philadelphia kunstimuseumis USA-s. Jeesus põlvitab siin Jordani kaldal, pruuniks päevitunud Johannes seisab tema kõrval, valades kahe käega galilea-lasest kolleegile vett kaela. Poussini maalidele nii omane ideaalmaatik ei puudu ka siin. Selle taustal vasakul on kuntsnikul väga hästi õnnestunud Püha Vaimu sümboliseeriva tuvi kujutis.

Tretjakovi Galeriis Moskvas võib näha vene kunstniku **Aleksander Ivanovi** (1806–1858) hiigelmaali „Kristuse ilmumine rahvale“.

Kunstnik töötas teose kallal 20 aastat Itaalias. Keskne kuju ei ole maalil Jeesus, vaid Johannes, kes osutab taamalt lähenevale Kristusele: „Vaadake, seal saabub õige Messias!“ Kuigi teosest õhkub ehk liigset akademismi, ei saa me eitada autori õnnestunud kompositsiooni ning kõigi ühiskonnakihtide esindajate oskuslikku karakteristikat.

Kauneim „Kristuse ristimine“ asub aga Rahvusgaleriis Londonis. Selle autoriks on **Piero della Francesca** (1416–1492).

¹ **Hebron** – väikelinn Palestiinas Jeruusalemmast lõunas, kuhu olevat maetud juutide esiisa Aabraham; tänapäeval kuulub linn Jordaaniale, kuid on okupeeritud Iisraeli poolt

² **eremiit** – (kreeka k. *eremus* – ‚üksildane‘); erak; siit ka (läbi prantsuse keele) **ermitaaž** – erakla, eremiidi asupaik

³ **Tiberius, Julius Caesar Augustus** (42 e. Kr. – 37 p. Kr.) – Rooma keiser Jeesuse ja Ristija Johannese eluajal (valitses aastatel 14–37 p. Kr.)

⁴ **askeet** – kõigist elu röömudest ning naudingutest loobuv isik
⁵ **variser** – Vana-Juudamaa usulis-poliitilise partei liige; variserid nõudsid pühakirjareeglite täpset täitmist

⁶ **Verrocchio** – loe: ve'rokjo

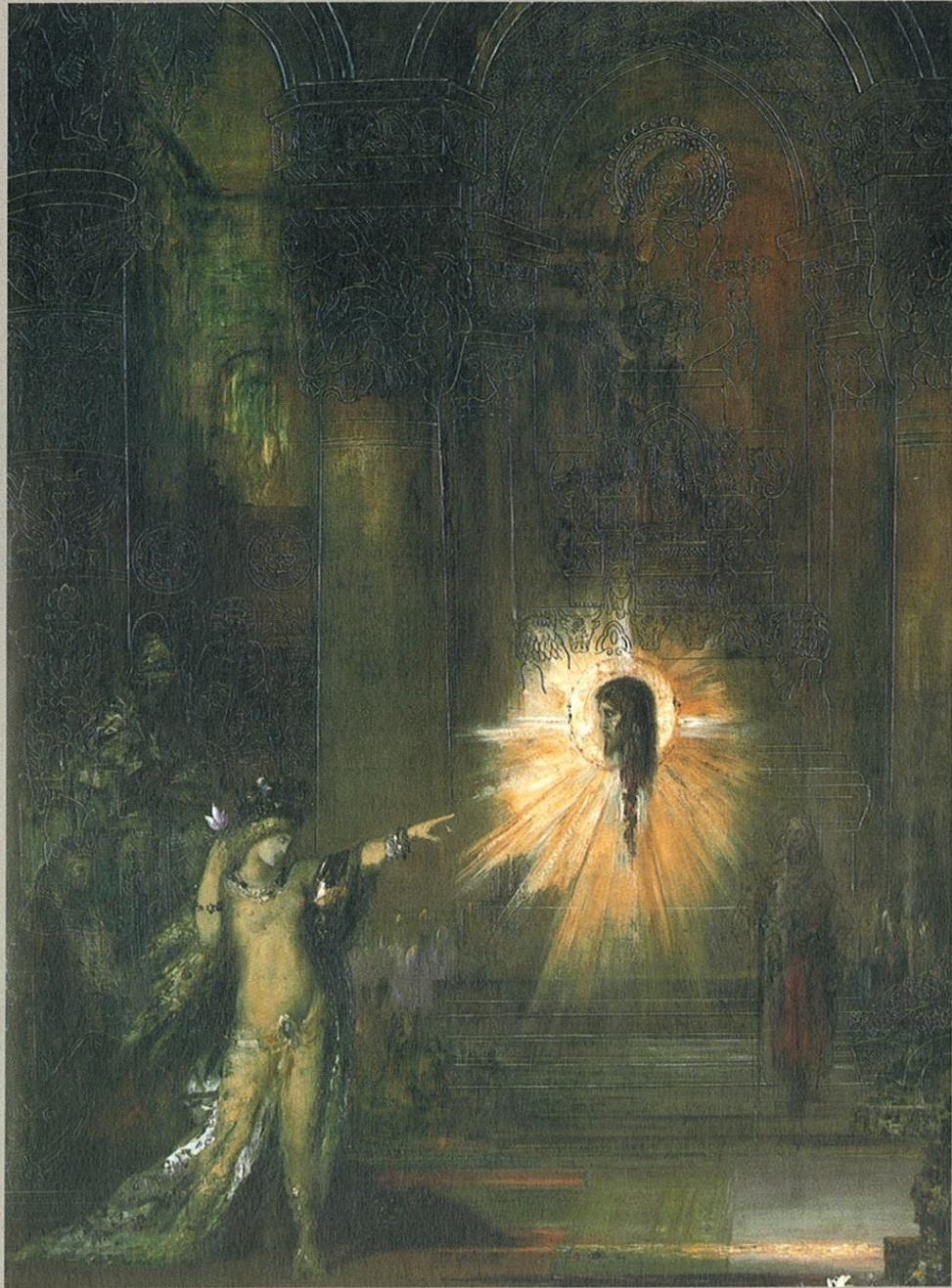

Aleksandr Ivanov. Kristuse ilmumine rahvale. Tretjakovi Galerii, Moskva.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Uues Testamendis mainitakse kahte Johannese-nimelist meest. Kes nad on?
2. Mis on rituaal? Millise rituaali pärandas kristlastele Ristija Johannes?
3. Milliseid teisi kiriklikke rituaale oskad veel nimetada?
4. Kes on evangelist? Mitut evangelisti oskad sa nimetada?
5. Kes evangelistidest võis tunda Jeesust ja Ristija Johannest kõige lähemalt?
6. Jeesus-last ja väikest Ristija Johannest on paljud kunstnikud kujutanud oma maalidel koos. Mis on selles ebausutavat?
7. Kes on eremiit ja mis on ermitaaž?
8. Millise noormehena kujutavad Leonardo da Vinci, Caravaggio ja Andrea del Sarto oma maalidel noort Ristija Johannest?
9. Millest me siiski Ristija Johannese nendel maalidel ära tunneme?
10. Miks loobus Verrocchio maalikunstist, pühendudes üksnes skulptuurile?
11. Leia internetist näiteid kunstiteostest, mis kujutavad noort Ristija Johannest. Prindi reproduktsioonid välja, kleebi töövihikusse, varusta andmetega autori ja töö enda kohta.

24. ÖPPETUND

RISTIJA JOHANNESE SURM

Tizian. Salome Ristija Johannese peaga. Doria - Pamphili Galerii, Rooma.

Ristija Johannese hukutajaiks said kaks naist: HERODIAS ja tema tütar SALOOME. Herodias oli Herodes Suure pojatütar. Ta oli, tõenäoliselt vastu omaenda tahtmist, abiellunud oma poolonu Philippusega, kelle Herodes Suur oli pärandusest ilma jätnud ja kel polnud avalikus elus mingit mõjuvõimu. Neil oli tütar nimega Salome. Meid huvitavate sündmuste ajal elas Philippus koos tütre Salomega Roomas. Abikaasa alam positsioon võrreldes perekonna teiste liikmetega ei andnud Herodiasele hetkekski rahu; ta tahtis olla võimule ligidal, maksku mis maksab.

Selle julma naise tööriistaks sai HERODES ANTIPAS¹, Philippuse vend, kellele isa oli

usaldanud Galilea ja Perea valitsemise. Nõrگا loomuga mees armus vennanaisesse ning lubas temaga abielluda ja hüljata oma esimese naise, kes sellest plaanist kuulda saades otustas põgeneda.

Nüüd sai teoks Antipase ja Herodiase liit, mis ei vastanud juudi seadustele. Üldsuse suhtumist kajastades esitas Johannes Antipasele teravaid süüdistusi. Sellest oli Antipasele enam kui küll, et tegutseda vastavalt. Ta las kis Ristija Johannese vangistada ning Mahero kindlusse sulgeda. Just samal ajal saabus Roomast Maherosse onu sünnipäevale ka Herodiase tütar Salome. Mis siin Surnumere-äär ses sünges lossis aset leidis, on usutavalt kirjas Matteuse evangeeliumis:

Herodes Antipas oli ju Johannese kinni võtnud ja pannud vanglas se Herodiase, oma venna Philippuse naise pärast, sest Johannes oli talle öelnud: „Sa ei tohi teda pidada!” Ja Herodes oleks tahtnud Johannese tappa, kuid kartis rahvast, sest Johannest peeti prohvetiks.

Aga kui tuli Antipase sünnipäev, tantsis Herodiase tütar Salome nende keskel ja meeldis Antipasele, nõnda et ta vandega töötas talle anda, mida

Aubrey Beardsley.
Puulõikeillustratsioon O. Wilde'i näidendile „Salomé”.

Gustave Moreau. Ilmutus (Saloomes). Detail. Gustave Moreau muuseum, Pariis.

ta iganes soovib. Tema aga lausus oma ema õhtusel: „Anna mulle vaagnal Ristija Johannese pea!” Kuningas kurvastas, kuid vande ja piduliste pärast käskis talle selle anda. Ja ta saatis vanglasse mehed Johannese pead otsast lööma.

Ja Johannese pea toodi vaagnal ja anti tüdrukule ning too viis selle oma emale.

Ja Johannese jüingrid tulid, viisid ta surnukeha ära ja matsid maha ning tulid ja teatasid sellest Jeesusele.

Jeesus, kes kartis Antipase poolt uusi repressioone, lahkus kõrbesse. Sellest hetkest peale hakkas ta Johannese rääkima üha kasvava imetlusega. Ta kuulutas kõhklematult, et Johannes on rohkem kui prohvet ning et Seadus ja vanad prohvetid olid jõus ainult kuni Johannese tulekuni. Nõnda kindlustas Jeesus Johannesele kristlikus müstikas omaette koht, mis tegi temast ühenduslüli Vana Testamendi ja uue õpetuse vahel.

Eesti rahvakalendris tähistatakse Ristija Johannese sünnipäeva 24. juunil, mistõttu me seda ka jaanipäevaks nimetame; 29. august on aga tema surmapäev. Johannese eesti nimevasted on Jaan, Juhan ja Ants, aga ka mitmed nende teisendid ja lühendid, nagu Annis, Anno, Jants, Juss, Naan, mis esinevad nii ees- kui perekonnanimedena. Paljud Eestimaa Jaani kirikud on pühitsetud Ristija Johannesele.

Ristija Johannese traagiline hukk oli üks renessansi-, baroki- ja klassitsismiajastu kunstnike meelisteemasid. Kõige sagedamini kohtame maailmamuuseumides ringi uidates Saloomet hoidmas vaagnal Ristija Johannese pead. Mainime neist vaid kõige kuulsamaid. Berliini Maaligalerii omanduses on kuulsalt belglase **Rogier van den Weydeni** (1400–1464) pilt, millel Saloomel on lausa tapatöö osaline. Ta on timukaga kõrvaltuppa kaasa tulnud, peata Johannese kaelast purskub verd põrandale, timukas hoiab märtri pead vaagna kohal, endal pilk taha pööratud. Saloomel on siin kõrk ja kapriisne printsess, kes hetkel tunneb tülgastust, kuid tal pole raasugi kaastunnet hukatu vastu. Maal oli algselt Ristija Johannesele pühendatud kolmeosalise altarimaali parempoolne tiib.

Kuulsalt veneetslase **Tiziani** (1480–1576) maalil „Saloomel” näeme hoopis romantilist neidu, kes päriselt veel ei mõista, mis on viimastel minutitel juhtunud. Tema nukker pilk tahaks nagu öelda: „Oli seda nüüd vaja? Ma oleksin võinud ju onult hoopis midagi muud paluda.”

Rogier van den Weyden. Ristija Johannese hukkamine. Maaligalerii, Berliin.

19. saj. II poolel võlus Ristija Johannese teemaatika sümbolismi ja juugendstiili esindajaid. Eriti kaunid on noorelt surnud geniaalse inglise puulõikemeistri **Aubrey Beardsley** (1872–1898) illustratsioonid Oscar Wilde'i näidendile „Salomé”. Ka prantslase **Gustave Moreau** (1826–1898) ja austerlase **Gustav Klimti** (1862–1918) loomingus on sama teemaatika kujukalt esindatud.

¹Herodes Antipas (4 e. Kr. – 39 p. Kr.) – Herodes Suure poeg, Galilea ja Perea valitseja, Herodes Philippuse (õieti: Boethose) poollvend, seega siis samuti Herodiase onu

MAARJA MAGDALEENA

Jeesusel oli peale 12 jüngri ka naisõpilasi, kes jäid talle truuks ta surmani ja ka hiljem mängisid tähtsat rolli tema õpetuse levitamisel. Nendest kuulsaim on kindlasti Maarja Magdala külast, keda hakati kodukoha järgi kutsuma MAARJA MAGDALEENAKS. Tolle aja keelepruugi kohaselt oli ta „vaevatud seitsmest kurjast vaimust”, mis tähendab, et ta kannatas väliselt seletamatu närvihaiguse all. Eestlased ütlevad seesuguste inimeste kohta: ta on kiiksuga. Oma hella hääletooniga rahustas Jeesus seda segipaisatud olendit. Just see naine jäi õpetajale truuks viimse surmahetkeni. Maarja Magdalenaks peetakse ka seda naist, kes Jeesuse sõnade kohaselt „on palju armastanud” ehk teisisõnu oli õpetajaga koh-

Georges de La Tour. Maarja Magdaleena. Louvre, Pariis.

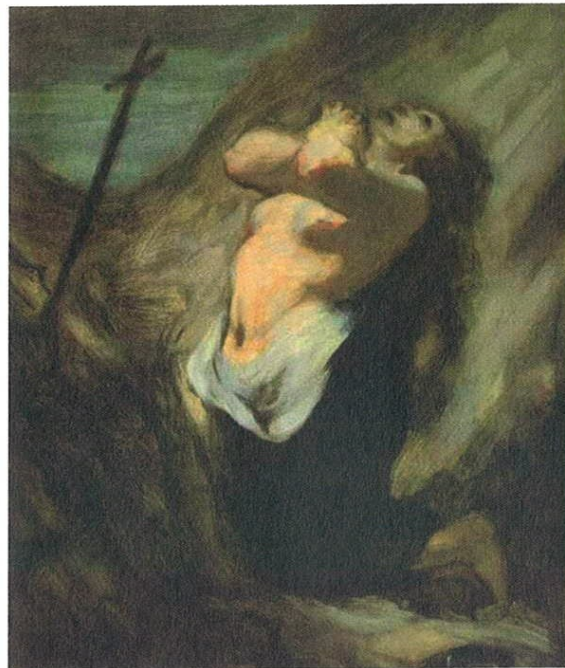
tumiseni prostituut. Selle naise ja Jeesuse koh-
tumist kirjeldab Luukas nii:

*Aga üks variseridest palus teda enda poole söö-
ma. Ja Jeesus läks variseri kotta ja istus lauda. Ja
vaata, linnas oli keegi patune naine, ja kui see sai
teada, et Jeesus istub variseri majas lauas, tõi ta
albasterriiista¹ mürrioõliga ja astus tema taha ta jal-
gade juurde, hakkas nuttes tema jalgu kastma pi-
saratega ja kuivatas neid oma juustega ja suudles
tema jalgu ja võidis neid mürrioõliga.*

Pattu kahetsev Maarja Magdaleena on pal-
jude kunstnike lemmikkangelane. Interneti-
portaal *Olga's Gallery* pakub meile viis erine-
vat maali küünlavalgel mõtisklevast Maarja
Magdaleenast, mille autoriks on **Georges de
La Tour** (1593–1652). Paljud kunstnikud pai-
gutavad tihti selle „palju armastanud naise“
pattu kahetsema lausa kõrbesse. Et selles veen-
duda, vaadake, palun, reproduktsiooni prant-
suse realisti **Honoré Daumier'** (1808–1879)
maalist „Maarja Magdaleena kõrbes“ (origi-
naal asub Tokios). Seesugust patukahetsust
vaevalt et kellegi teise kunstniku loomingus
üldse leida saab. Naine on suures ekstaasis
rõivadki seljast kiskunud, kuid eks Daumier
olnudki ennekõike karikaturist. Maarja Mag-
daleena meeleto kõrgustesse pööratud pilk vii-
tab sellele, et seitse kurja vaimu vaevavad teda
endiselt.

Kujutavas kunstis on just sellest naisest saa-
nud kurbuse sümbol. Kõigil Kolgatat kujuta-
vatel piltidel näeme Maarja Magdaleenat rist-
tipuu all nutmas. Ristilt mahavõtmise puhul
embab ta härdalt pisaraid valades Jeesuse jal-
gu. Kuid kõige kaunimad taiesed Maarja
Magdaleenast on need, mis kannavad ladina-
keelset pealkirja „NOLI ME TANGERE!“ (*Ära
puuduta mind!*). Nendest piltidest on markant-
seim see **Tiziani** maal, mis on Londoni Rah-
vusgalerii uhkuseks. Et mõista maali sisu, tu-
leb läbi lugeda lõik Johannese evangeeliumist:

*Maarja seisis haua kõrval ja nuttis. Kui ta nõn-
da nuttis, vaatas ta kummargil hauda ja nägi kah-*

Honoré Daumier. Maarja Magdaleena kõrbes. Lääne Kunsti
Muuseum, Tokio.

*te valgeis riideis inglit istuvat seal, kuhu oli pan-
dud Jeesuse ihu, ühte peatsis ja teist jalutsis ja need
ütlesid talle: „Naine, miks sa nutad?“ Tema vas-
tas: „Nad on mu Issanda ära viinud ja ma ei tea,
kuhu nad on ta pannud.“*

*Kui ta seda oli öelnud, pöördus ta ümber ja nägi
Jeesust seismas, aga ta ei teadnud, et see on Jeesus.
Jeesus ütles talle: „Naine, miks sa nutad? Keda sa
otsid?“ Maarja arvas ta aedniku olevat ja ütles talle:
„Isand, kui sina oled ta ära kandnud, siis ütle mul-
le, kuhu sa ta panid, ja ma ise toon ta ära.“*

*Ja Jeesus ütles talle: „Maarja!“ Too pöördus
ümber ja ütles talle heebrea keeles „Rabuni“, see
tähendab „Õpetaja“.*

*Jeesus ütles talle: „Ära puuduta mind, ma ei ole
veel üles Isa juurde läinud. Aga mine mu vendade
juurde ja ütle neile, et ma lähen üles oma Isa ning
oma Jumala ja Teie Jumala juurde.“*

*Maarja-Magdaleena tuli ja kuulutas jüingritele:
„Ma olen näinud Issandat ja seda kõike ta ütles
mulle.“*

Seega on Maarja Magdaleena näol tegemist inimesega, kes ristisurma surnud Lunastajat esimesena taas elavana nägi. Sellega on ka seletatav Maarja Magdaleena tähtsus kogu kristliku maailma usundiloos: talle on pühendatud väga palju kirikuid ning tohutu hulk kunstiteoseid, mille pealkirjaks on „*Noli me tangere*“, „Maarja Magdaleena kõrbes“, „Maarja Magdaleena“ pattu kahetsemas vms.

¹ alabaster – valge peeneteraline kipsi teisend

Tizian. *Noli me tangere!* Rahvusgalerii, London.

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Mida oli Ristija Johannesel ette heita Herodes Antipasele?
2. Keda pead Ristija Johannese surmas kõige suuremaks süüdlaseks, kas Saloomet, tema ema Herodiast või Herodes Antipast?
3. Kes oli Herodes Antipas Saloomele?
4. Kes oli Rooma riigi valitseja Jeesuse ja Ristija Johannese sünni hetkel?
5. Kes oli Rooma riigi valitseja Jeesuse ja Ristija Johannese surma hetkel?
6. Maarja oli juutide üks levinumaid naisenimesid. Miks nimetati ühte Jeesuse naisjüngrit Maarja Magdaleenaks?
7. Tolle aja kõnepruugi kohaselt oli Maarja Magdaleena „vaevatud seitsmest kurjast vaimust“. Mida see tähendab?
8. Millisena kujutatakse Maarja Magdaleenat kõige sagedamini kujutatavas kunstis?
9. Kuidas tõlgid ladinakeelse lause „*Noli me tangere!*“ eesti keelde?
10. Millise kunstniku sama nime kandev maal on tuntuim? Kus asub praegu selle maali originaal?
11. Leia internetist näiteid kunstiteostest, mis kujutavad Ristija Johanne märtrisurma. Prindi reproduktsioonid välja, kleebi töövihikusse, varusta andmetega autori ja töö enda kohta.